

İMAM ZÜFER'İN USÛL DÜŞÜNÇESİNE BİR EK: *TE'SİSÜ'N-NAZAR'DA* ZİKREDİLEN ASIL'LARINA ZİYADE

Ünal ŞAHİN

Ünal Şahin, Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı,
unalsahinn29@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6741-4943>

Abdurrahman HAÇKALI

Abdurrahman Haçkalı, Recep Tayyip Erdoğan İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı,
abdurrahman.hackali@erdogan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5673-8790>

Article Types / Makale Türü:

Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 30/01/2022

Accepted / Kabul Tarihi: 17/03/2022

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1065335>

Bu makale Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde
Prof. Dr. Abdurrahman Haçkalı danışmanlığında hazırlanan
"İmam Züfer ve Usul Anlayışı" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

İMAM ZÜFER'İN USÛL DÜŞÜNÇESİNE BİR EK: TE'SİSÜ'N-NAZAR'DA ZİKREDİLEN ASIL'LARINA ZİVADE

ÖZ

Müçtehit imamların fıkha dair düşüncelerini tespit etmek açısından asılların ayrı bir önemi bulunmaktadır. Nitekim bu amaçla imamların asıllarına dair çalışmalar yapılmış, asıllara uygun örneklerle imamların mezhepteki konumları, bu kaidelerin fıkha olan etkisi gibi konular incelenmeye çalışılmıştır. Erken dönem Hanefî âlimlerinden Debûsî, diğer imamların ve İmam Züfer'in asıllarını incelediği çalışması da bu minval üzere zikredilebilecek önemli örneklerdendir. Debûsî, *Te'sîsü'n-nazar*'da İmam Züfer'in sekiz aslına yer vermiş ve seksen küsur fer'î örneği mezkûr asıllar altında zikretmiştir. İşte bu makale de Debûsî'nin zikrettiği asıllardan farklı olarak İmam Züfer'in usûl düşüncesini yansıtan bazı asıllar tarafımızca tespit edilmiş, fıkha'nın farklı baplarından örnekler verilmek suretiyle konunun uzantıları gösterilmeye çalışılmıştır. Belirlenen asıllara klasik dönem fukahasının sıklıkla atıfta bulunduğu ve "İmam Züfer'in aslına göre", "İmam Züfer'in aslına binnaen" vb. ifadelerle işaret ettikleri görülmektedir. Belirlenen bu asıllar İmam Züfer'in mezhep içerisindeki konumuna, usûl düşüncesine, kendine has bir metodoloji sahibi olduğuna ve onun içtihatındaki yetkinliğine işaret etmesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, İmam Züfer, Asıl, Debûsî, *Te'sîsü'n-nazar*, Hanefî Mezhebi

AN ADDITION TO IMAM ZUFAR'S LEGAL THOUGHT: MORE THAN THE PRINCIPLES MENTIONED IN *TE'SİSÜ'N-NAZAR*

ABSTRACT

The principles of mujtahid imams have a special importance for determining the opinions in fiqh. For this purpose, studies on the principles of imams have been performed, and issues such as the positions of imams in the madhhab and the effect of these rules on fiqh have been examined by using the suitable examples with these principles. One of the early Hanafî scholars, Debûsî, who examined the principles of other imams and Imam Zufar is one of the important examples that can be mentioned in this context. Debûsî included eight principles of Imam Zufar in *Te'sîsü'n-nazar* and mentioned more than eighty secondary examples under the aforementioned principles. In this article, we determined some of the principles reflecting Imam Zufar's thought of method which are not mentioned by Debûsî, and we tried to demonstrate the extensions of the subject by giving examples from various chapters (bâb) of fiqh. It is concluded that the classical scholars referred to his principles frequently, and they pointed them by using expressions such as "according to the principles of Imam Zufar", "based to the principles of Imam Zufar" and so on. These determined principles are important in terms of pointing to Imam Zufar's position in the madhhab, his thought on method, his own methodology, and his authority in ijtehad.

Keywords: Fiqh, Imam Zufar, Main, Debûsî, *Te'sîsü'n-nazar*, Hanafî Sect

GİRİŞ

İmam Züfer, Hanefî mezhebinin kurucu imamları arasında yer almaktadır. O, Ebû Hanîfe'den sonra meclisi devralmış ve devam ettirmiştir. Bu mecliste özellikle İmam Züfer (ö. 158/775) ve Ebû Yûsuf'un (ö. 182/798) öne çıktığı ilgili rivayetlerden anlaşılmaktadır. Kurucu imamların mutlak içtihat seviyesinde oldukları kabul görmüştür. Her ne kadar bazı âlimlerce İmam Züfer ve İmâmeyn ikinci kategoride görülse de Dihlevî¹ (ö. 1176/1762), Mercânî² (1818-1889) ve Kevserî (1879-1952) gibi âlimler, onların da mutlak müçtehit olduklarını belirtmiştir.³ Onların mutlak içtihat derecesinde olmaları kendilerine özgü metodolojilerinin varlığını gerektirmektedir. Nitekim bunu gösteren hem *usul* hem de *fürû* eserlerinde onlarca örnek bulunmaktadır. Kevserî, *Lemehâtu'n-nazar*'da buna temasta bulunur ve İmam Züfer'in usul ve *fürûda* müstakil görüşleri olduğunu ifade eder. Eserinin girişine onun “mutlak müçtehit olduğunu” söyleyerek başlaması da muhtemelen mezkûr tartışmalara müstenittir. Debûsî'nin (ö. 430/1039) *Te'sîsü'n-Nazar*'da İmam Züfer'in asıllarına yer vermesi,⁴ onun mutlak içtihat seviyesinde olduğunu gösteren önemli deliller arasında sayılmıştır.⁵ Debûsî'nin özellikle Hanefî mezhebi içerisinde İmam Züfer ve İmâmeyn'e yer vermesi bu noktada önem arz etmektedir. Zira bu durum mezkûr üç imamın farklı konumlarını ortaya koymaktadır. Ayrıca Ebû Hanîfe, otuz altı kişilik ashabı içerisinde İmam Züfer ve Ebû Yûsuf'un farklı konumuna kendisi de işaret etmiştir.⁶ Debûsî *Te'sîsü'n-Nazar*'da İmam Züfer için sekiz asıl belirler ve ilgili asıllar altında fer'î örneklemelere gider. Bu makalede de İmam Züfer adına belirlenen ve birçok fer'î örneğin ilgili bulunduğu asıllar konu edinilmiştir. Belirlenen asıllar etrafında ihtilafların meydana geldiği görülmektedir. Hatta İmam Züfer'in kıyasçı kimliğiyle öne çıkmasında bu asılların etkili olduğunu söylemek mümkündür. Zira diğer imamlar istihsan vb. gibi nedenlerden dolayı kıyastan yani “belirlenen genel kuraldan” dönerken İmam Züfer ise o kuraldan rücu etmemiş ve ihtilaf meydana gelmiştir. Bu ihtilaflar fıkhıta birkaç bahisle sınırlı olmayıp hemen her başlıkta görülmektedir. Dolayısıyla İmam Züfer'in asıllarının tespit edilerek anlaşılması onun fıkıh metodunun da anlaşılmasına önemli katkı sağlayacaktır.

1. İMAM ZÜFER'İN TE'SİSÜ'N-NAZAR'DAKİ ASIL'LARINA ZİVADE

Debûsî, *Te'sîsü'n-nazar*'da Hanefî mezhebinin kurucu imamları, İmam Mâlik (ö. 179/795), İmam Şâfiî (ö. 204/820) ve İbn Ebî Leylâ'nın (ö. 83/702) dayandığı asıllara ve bunun *fürû* fıkhıta ortaya çıkardığı fikhî ihtilaflara yer vermiştir. Bu asılların mezhebin ana umdelerini oluşturan ve “mezhep müktebatının gözden geçirilmesi sonucu elde edilen” çıkarımlar olduğu belirtilmiştir.⁷ Asıl kavramının tanımı ve bu kavramın “kaideye” dönüşümünü, ayrıca benzer kavram türlerini ve bu kavramların kaynakları konu hakkında yapılan çalışmalarda ele alınmaktadır.⁸ Asıllarda/kâidelerde gerekli vasıfların neler olduğuna işaret edilmiş ve bunlar beş ana başlık altında toplanmıştır. Belirlenen özellikler ise; “kâidenin vecîz ifade yapısına sahip olması”, “kâidenin şümûl özelliği ve soyut olması”, “kâidenin istikrâ sonucu elde edilmesi”, “kâidenin kazıyye formunda olması”, “kâidenin küllî olması” şeklinde sıralanmıştır.⁹ Aşağıda verilecek olan asılların da belirtilen bu şartları kapsamasına dikkat edilmiştir.

1 Şah Veliyyullah, Ahmed b. Abdurrahîm Fârûkî ed-Dihlevî, *el-İnsâf fî beyâni esbâbi'l-ihtilâf* (Daru'n-nefâis, 1406), 40-41. Dihlevî, İmâmeyn'in mutlak müçtehit olduğunu belirtir. İmam Züfer'in de bu kapsamda düşünülmesi gerekmektedir. Zira bunun önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır.

2 Şehabeddin b. Bahaiddin b. Sübhani Kazanî Mercânî, *Nazuretü'l-hak fî farziyyeti'l-işa ve in lem yeğibi'ş-şafak* (İstanbul-Amman: Darü'l-Hikme-Darü'l-Feth, 2012), 189.

3 Muhammed Zahid Kevserî, *Lemahâtü'n-nazar fî sireti'l-İmam Züfer* (el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, ts.), 3.

4 Ebû Zeyd Abdullah (Ubeydullah) b. Muhammed b. Ömer b. İsâ Debûsî, *Te'sîsü'n-nazar* (Beyrut: Dâru İbn Zeydün, ts.), 79-99.

5 Abdüssettâr Hâmid Debbâğ, *el-İmam Züfer b. el-Hüzeyl Usûlühü ve Fıkhuhu* (Bağdat: Matabatü Vizeratü'l-Evkâf, 1402), 340.

6 Ebû Abdullah Hüseyin b. Ali b. Muhammed Saymerî, *Ahbâru Ebî Hanîfe ve ashâbih* (Beyrut: Alemü'l-kütüb, 1405), 158.

7 Necmettin Kızılkaya, *Hanefî Mezhebi Bağlamında İslam Hukukunda Külli Kaideler* (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018), 62.

8 Yasin Kurban, *Kâsânî ve Bedâiu's-Senâi'indeki Genel Hukuk Kuralları (Külli Kaideler)* (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2009), 48-54; Kızılkaya, *Hanefî Mezhebi Bağlamında İslam Hukukunda Külli Kaideler*, 61-64.

9 Kızılkaya, *Hanefî Mezhebi Bağlamında İslam Hukukunda Külli Kaideler*, 307-325.

Debûsî, *Te'sîsü'n-nazar*'da İmam Züfer'in dayandığı sekiz "aslı" ele almış ve bundan neşet eden fûrû ihtilafları zikretmiştir.¹⁰ Ancak Debûsî'nin *Te'sîsü'n-nazar*'ında zikredilen asıllar mezkûr şartların hepsini haiz değildir. Nitekim ilgili çalışmalarda da bu duruma işaret edilmiştir.¹¹ *Te'sîsü'n-nazar*'daki asıllar yukarıda bahsedilen tüm şartları haiz olmasa da bu alanda ilk olması ve ilmin kümülatif ilerlediği dikkate alındığında makul olduğu belirtilmelidir. Makalede Debûsî'nin, *Te'sîsü'n-nazar*'ına vurgunun fazla olmasının sebebi, alana dair ilk eser olması ve İmam Züfer'in asıllarını müstakil olarak ele alması nedeniyledir.

Debûsî, *Te'sîsü'n-nazar*'da İmam Züfer için 8 asıl zikreder.¹² Debûsî, belirlediği 8 asıl için fûrû misaller nakleder ancak standart şekilde bir örneklendirmeye gitmez. Mesela birinci asıl altında 18 fûrû örnek zikrederken, ikincide asılda 29, üçüncü asılda 7, dördüncü asılda 10, beşinci asılda 2, altıncı asılda 11, yedinci asılda 2, sekizinci asıl altında ise 3 olmak üzere toplam 82 örnek belirtir.¹³ Bu asıllar konu hakkında birçok fer'î meseleyi altında toplamaktadır. Ayrıca belirlenen asılların istisnaları da bulunmaktadır. Zerkâ (1869-1938) konuyla ilgili meşhur eserinde bu duruma işaretle asılların "standart bir nitelik taşımadıklarına ve gâliben geçerli olduklarına" dikkat çeker ve bazı asıllar altında istisnalarına yer verir. İstisna edilen meselelerin; maslahatı celbetmesi, mazarratı def etmesi ve zorluğu ortadan kaldırmasına vurgu yapar. Ayrıca meşakkati gidermesi, adaletin gerçekleştirilmesinde şeriatın ana hedeflerine daha yakın olması gibi etkenlerden dolayı bu istisnalara gidildiğine işaret eder.¹⁴

Serahsî (ö. 483/1090 [?]) eserinin birçok yerinde bu asılları dile getirmekte ve İmam Züfer'in asıllarına vurgu yapmaktadır. Serahsî'nin, "Züfer'in aslına binaen",¹⁵ "Züfer'in aslına göre"¹⁶ ve "bu, Züfer'in aslına göre doğrudur",¹⁷ "daha zahirdir"¹⁸ gibi ifadelerinin olması selef ulemasının bu konudaki çıkarımlarını göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca bu örnekler Serahsî'de birkaç yerle de sınırlı değildir.¹⁹ Sonraki ulemanın da İmam Züfer'in asıllarına yer verdiği görülmektedir. Söz gelimi Kâsânî (ö. 587/1191),²⁰ Bâbertî (ö. 786/1384)²¹ ve Aynî (ö. 855/1451)²² onun asıllarına dair çıkarımlarda bulunmuşlardır.

Abdussettâr Hâmid ed-Debbâğ (1934-2018), tezinde mezkûr asılların şüpheye mahal bırakmayacak derecede Hanefî imamlardan farklı bir metoda sahip olduğunu gösterdiğini belirtir. Ayrıca bu asılları, onun mutlak müçtehit olduğunun ayrı bir delili olarak da sayar.²³ Sâlim Ögüt (1956-2012), Debûsî'nin Ebû Yûsuf için de belirttiği asıllarla ilgili olarak "hem kemiyet hem de keyfiyet olarak onun mutlak müçtehitliğini göstermeye yetecek ölçüde" olduğunu söyler.²⁴ Aynı durumun İmam Züfer için de geçerli olduğu ortadadır. Klasik dönem fukahası içerisinde bu asıllardan neşet eden fikhî ihtilafları ifade eden örneklerle rastlamak mümkündür. Buna dair örnek olarak Kudûrî,²⁵ ve Kâsânî "bizim aslımıza göre [şöyle iken] Züfer'in aslı-

10 Debûsî, *Te'sîsü'n-nazar*, 79-99.

11 Kızılkaya, *Hanefî Mezhebi Bağlamında İslam Hukukunda Külli Kaideler*, 166.

12 Debûsî, *Te'sîsü'n-nazar*, 79-99.

13 Mehmet Ali Aytekin, ilgili asıllar altında zikredilen meseleleri daha farklı olarak vermiştir. O, Debûsî'nin "birinci asıl için yirmi bir, ikinci asıl için yirmi yedi, üçüncü asıl için yedi, dördüncü asıl için on, beşinci asıl için iki, altıncı asıl için on, yedinci asıl için iki ve sekizinci asıl için üç; toplamda ise seksen iki fer'î meseleyi örnek olarak zikrettiğini" söyler. Mehmet Ali Aytekin, *İmam Züfer'in Hanefî Mezhebindeki Konumu ve Fikhî Görüşleri* (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018), 57.

14 Ahmed ez-Zerkâ, *Şerhü'l-kavâ'idi'l-fikhiyye* (Beyrut: Dârü'l-kalem, 1989), 34.

15 Serahsî, *el-Mebsût*, 4/100, 7/224, 12/83, 21/97.

16 Serahsî, *el-Mebsût*, 1/188, 5/77, 7/223.

17 Serahsî, *el-Mebsût*, 7/181.

18 Serahsî, *el-Mebsût*, 12/201.

19 Serahsî, *el-Mebsût*, 2/32, 169, 7/181, 9/201, 14/25, 21/97, 24/117.

20 Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefî Kâsânî, *Bedâiü's-sanai' fi tertibi's-şerâi'* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 2/42, 298, 3/160, 5/223, 233, 307, 308.

21 Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed Babertî, *el-İnâye* (Daru'l-Fikr, t.y.), 6/187.

22 Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Aynî, *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 6/187, 7/408, 409.

23 Debbâğ, *el-İmam Züfer b. el-Hüzeyl Usûlühü ve Fıkhuhu*, 340.

24 Salim Ögüt, "Ebû Yûsuf ve Hanefiliği", *İslâmî Araştırmalar (Dergi)* XV/1-2 [Ebû Hanîfe Özel Sayısı] (2002), 295.

25 Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed Kudûrî, *Mevsû'atü'l-kavâ'idi'l-fikhiyyeti'l-mukarene (et-Tecrid)* (Kahire: Dârü's-Selam, 2004), 9/4677.

na göre ise [şöyledir]" diyerek aradaki ihtilafa işaret etmişlerdir.²⁶ Ulemanın bu yöndeki tespitleri kurucu imamların asıllarını bilmenin önemini göstermektedir.

Mehmet Ali Aytekin, *Te'sisü'n-nazar*'da İmam Züfer için belirtilen asılları tezinde ele almıştır. *Te'sisü'n-nazar*'daki 8 "asıl" Aytekin tarafından tercüme edilmiş, Debûsî'nin belirttiği bazı fûrû örneklerinin İmam Züfer'e nispetindeki probleme dikkat çekilmiştir.²⁷ Aytekin tezinde İmam Züfer'in Debûsî'nin belirttiği 8 asıldan daha fazla asılları bulunduğu işaret etmiş ancak bu sekiz asla bir eklemede bulunmamıştır. Aytekin ilgili bölümde İmam Züfer'in asıllarının belirlenmesinin önemini şu ifadelerle vurgulamıştır:

"Usûl ile alakalı mufassal kitaplar ve Hanefî fikhının temel kaynakları detaylı olarak incelendiğinde İmam Züfer'in üç imamdan ayrı kaldığı birçok usûl ve kaideleri tespit etmek mümkündür. Esasında İmam Züfer'in fikhını tam olarak ortaya koyabilmek için bunun yapılması zorunluluk arz etmektedir."²⁸

Bahsi geçen asıllara herhangi bir katkıda bulunmayan Aytekin bu durumu, "bu farklı bir çalışma konusu olduğu ve çalışmamızın sınırlarını zorlayacağı için Züfer'in usûlü ile alakalı Debûsî'den yaptığımız bilgilerle iktifa ediyoruz" ifadeleriyle gerekçelendirmiştir.²⁹ Zikredilen asıllar Debbâğ tarafından da herhangi bir ilave yapılmaksızın nakledilmiştir. Bazı yerlerde açıklamalarda bulunulmuş ve kendi zaviyesinden görüşler arasında tercihe gidilmiştir.³⁰ Cubûrî de tezinin son kısmında bu asılları ele almış herhangi bir ziyade yapmaksızın kimi açıklamalarla ilgili asılları nakletmiştir.³¹

Çalışmanın ilerleyen bölümünde Debûsî'nin belirttiklerinden farklı olarak İmam Züfer'in asıllarının çıkarılmasına gayret edilecektir. Bunlar yapılırken oluşturulacak asılların mezkûr şartları taşımasına dikkat edilmeye çalışılacaktır. Bu asıllardan bazıları tarafımızca belirlenirken bazıları ise ulemanın serdettiği ifadeler üzerinden verilecektir. Her asılda olduğu gibi kapsayıcı olan bu ifadelerin istisnalarının olmaması düşünülemez. Hepsinde olmasa da birkaç aslın istisnalarına tarafımızca işaret edilecektir. Debûsî'nin, belirlediği bir aslın altında en az iki veya üç fûrû örnek zikretmesinden hareketle belirlediğimiz asıllara en az ikişer örnek zikredilecek, diğer örnekler ise dipnotta verilecektir. İmam Züfer'in bütün asıllarının tespit edilenlerden ibaret olduğunu söylemek oldukça güçtür. Zira mezkûr asıllar dışında ulemanın "Züfer'in aslına göre" şeklinde açıkça ifade ettiği başka asıllar da bulunmaktadır. Bu asıllara Serahsî,³² Kâsânî,³³ Zeylâî³⁴ ve Bâbertî³⁵ de eserlerinde yer vermişlerdir. Ancak bu asıllar ve altına girebilecek fûrû örnekler müstakil bir çalışma konusudur. Tarafımızca belirlenen asıllar farklı fıkıh kitapları taranarak oluşturulmuş, özellikle *el-Mebsût* ve *Bedâi'* başlıca kaynak olmuştur. Asıllar dışında son kısımda İmam Züfer'in zâbitlarından sayılacak örneklere de yer verilecektir.

2. ASIL

Asıl, "gayrının kendisi üzerine bina edildiği şey" anlamındadır.³⁶ Fukahanın ıstılahında ise fikhın farklı baplarından birçok mesâilî tek çatı altında toplayan şey (kâide) manasında istimal edilmiştir. Hanefî fukahasının asıl terimini daha geniş bir anlam yelpazesinde kullandığı görülmektedir. Konu özelinde yapılan çalışmalarda asıl teriminin "küllî kâide, râcih/evlâ olan, şerî delil, makîsün aleyh, makîsün aleyh, vasfın zıddı, istishab, illet, fıkıh ve fıkıh usûlü kâidesi ve zâbit anlam"larında³⁷ da kullanıldığı ifade edilmiştir. Belirlenen

26 Kâsânî, *Bedâiü's-sanai' fî tertibi's-şerâi'*, 2/253.

27 Aytekin, *İmam Züfer'in Hanefî Mezhebindeki Konumu ve Fıkhi Görüşleri*, 57.

28 Aytekin, *İmam Züfer'in Hanefî Mezhebindeki Konumu ve Fıkhi Görüşleri*, 57-58.

29 Aytekin, *İmam Züfer'in Hanefî Mezhebindeki Konumu ve Fıkhi Görüşleri*, 58.

30 Debbâğ, *el-İmam Züfer b. el-Hüzeyl Usûlühü ve Fıkıhuhü*, 341-364.

31 Ebü'l-Yakzân Atıyye el-Cubûrî, *el-İmam Züfer ve ârâuhü'l-fikhiyye* (Beyrut: Dâru'n-Nedveti'l-Cedide, 1406), II, 292-294.

32 Serahsî, *el-Mebsût*, 1/188, 5/77, 7/223, 12/143.

33 Kâsânî, *Bedâiü's-sanai' fî tertibi's-şerâi'*, 1/108.

34 Fahreddin Osman b. Ali b. Mihcen Zeylâî, *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik* (Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-E-miriyye, 1314), 2/148.

35 Babertî, *el-İnâye*, 2/7.

36 eş-Şerif Ali b. Muhammed el-Cürçânî, *et-Ta'rifât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1983), 28.

37 Seyit Mehmet Uğur, "Cessâs'ın Şerhu Muhtasari't-Tahâvî İsimli Eserindeki Asıl Terimin Mâhiyeti ve Asılların İşlevleri Üzerine Bir İnceleme = A Study on the Nature of the Terms Asl and Functions of Usul in al-Jassas's Sharhu Muhtasar al-Tahavi",

asıllar müçtehit imam tarafından tespit edilmekte ve fıkhn bütün mesâilinde işletilmektedir. İmam Züfer ve üç imam arasındaki ihtilaflı fûrû örnekleri incelendiğinde konunun temelinde ilgili asılların olduğu görülecektir. Bu başlık altında tespit edilen asıllar ve ilgili örnekler verilecektir. Burada zikredilen örnekler Debûsî'nin *Te'sîsü'n-nazar*'da naklettiklerinden farklıdır. Belirlenen örneklerin farklı baplardan olmasına da dikkat edilmiştir. Belirlenen asıllar ve altına girecek fûrû misaller aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

2.1. İKİ GAYENİN MUGAYYAYA DAHİL OLMAMASI

(الأصل: أن الغاييتين لا تدخلان)

İmam Züfer ve Hanefî imamlar arasındaki meşhur tartışmalardan birisi olan gayenin mugayya dahil olduğu meselesi İmam Züfer'in asılları arasındadır. Fukahanın bu asıl için gaye-mugayya diye tesmiyesi olduğu gibi had-mahdûd olarak isimlendirmesi de yine mezkûr tartışmalar bağlamında görülmektedir.³⁸ Bu asılla alakalı olarak üç imam ve İmam Züfer arasında fûrû örneklerde birçok ihtilaf bulunmaktadır. Ebû Hanîfe gayenin başını dikkate alırken sonunu hükme eklememiştir. Ancak o, bey', yemin ve te'cil yapılan yerleri bu kuraldan istisna ederken, İmam Züfer ise buralarda belirlediği aslı işletmiştir. Bundan kaynaklanan ihtilafa Sadruşşerîa (ö. 747/1346) *et-Tavdîh*'te işaret etmiştir.³⁹

Abdülazîz el-Buhârî (ö. 730/1330), İmam Züfer'in teâruzı'l-eşbâh ile amel etmesinden hareketle gayenin mugayyaya dahil olmadığını belirtmiştir. Gayenin mugayyaya dahil olduğu yerler olduğu gibi dahil olmadığı yerler olduğuna yine Buhârî dikkat çeker. Örneğin İsrâ suresindeki gaye mugayyaya dahil iken, oruçla ilgili ayette ise dahil değildir. Abdest ayetinde ise her iki tarafa da benzemesinden dolayı yıkanıp yıkanmayacağı fukaha arasında ihtilaf konusu olmuştur. Abdülazîz el-Buhârî, “şek ile vücûbun sabit olmayacağını” belirterek kıyasa işaret etmiştir.⁴⁰ Ancak İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457), *el-Hidâye* müellifinin ifadesini de ileri sürerek bu noktada kıyasın olmadığını iddia etmiştir.⁴¹ Bu aslın örnekleri arasında şunlar sayılabilir:

Bir kimse “benim falancaya “bir dirhem ile on dirhem arası” veya “bir dirhemden on dirheme kadar” borcum var dediğinde (لفلان علي ما بين درهم إلى عشرة أو من درهم إلى عشرة) bu kimsenin Ebû Hanîfe'ye göre dokuz, İmâmeyn'e göre on, İmam Züfer'e göre sekiz dirhem borcu olduğu belirtilmiştir.⁴²

Bir kişi “benim falancaya bir dirhem ile iki yüz dirhem arası borcum var” derse (له علي ما بين درهم إلى مائتي درهم) bu kimsenin Ebû Hanîfe'ye göre yüz doksan dokuz, İmâmeyn'e göre iki yüz, İmam Züfer'e göre ise yüz doksan sekiz dirhem borcu olduğu zikredilir. Bu noktada Serahsî konuyu talil ederken, “Kıyas Züfer'in dediği gibidir. Zira o, ilk ve son dirhemleri gaye olarak belirlemiştir. Hadler (gaye) ise mahduda (mugayya) dahil olmaz.” ifadelerini serdedir.⁴³

2.2. ZİMMETTE SABİT OLAN ŞEYİN HERHANGİ BİR SEBEPLE DÜŞMEMESİ

(الأصل: ما ثبت في الذمة لا يسقط بأي حال)

Bir kimseye zina haddinin bir kısmı uygulandıktan sonra kaçsa ve dava zaman aşımına uğrasa, daha sonra bu kimse yakalandığında geri kalan cezanın uygulanıp uygulanmayacağı imamlar arasında ihtilaflıdır. Haddin geri kalan kısmı üç imama göre uygulanmaz. İmam Züfer'e göre ise bu kimseye geri kalan had

Hitit Üniversitesi (Gazi Üniversitesi) Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi XX/2 (2021), 780.

38 Serahsî, *el-Mebsût*, 6/136; 18/96; 30/71; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik fi şerhi Kenzi'd-dekâik*, 5/11.

39 Sa'deddin Mesûd b. Ömer b. Abdullah Teftazânî, *Şerhü't-Telvîh ale't-Tavzîh* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1957), 1/218.

40 Alâüddîn Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr* (Dersâdet: Şirket-i Sahafîyye-i Osmaniye, 1308), 3/383.

41 Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-kadîr* (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, t.y.), 1/13.

42 Kâsânî, *Bedâiü's-sanai' fi tertibi's-şerâi'*, 7/220, 221.

43 Serahsî, *el-Mebsût*, 18/96. Diğer örnekler için bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, 1/6, 6/136, 137, 18/96, 18/84.

cezası tatbik edilir.⁴⁴ İbnü'l-Hümâm bu görüş hakkında “Allah haklarının alınmasında Yüce Mevla hâkime vekalet vermiştir. Suç bu kimsede şüpheye mahal olmayacak şekilde sabit olunca, cezanın tam olarak alınması hükmün tamamlanması anlamındadır.”⁴⁵ diyerek zimmette sabit olan suça işaret eder. Yukarıda zikri geçen asıl bağlamında düşünüldüğünde İmam Züfer zimmette sabit olan cezanın tam olarak alınmadıkça düşmeyeceğini söylemektedir.

Mal-ı dımâr'da⁴⁶ üç imama göre zekât gerekmezken İmam Züfer ise bu şekilde malı olan kimsenin zekâtını vermesi gerektiği görüşündedir. Mevsilî (ö. 683/1284), İmam Züfer'in düşüncesini “nasların mutlak olması, sebebin tahakkuk etmesi ve her ne kadar o malda sahibinin kullanımın hakkı zail olsa dahi bu durumun ona zarar vermemesi”⁴⁷ ile gerekçelendirir. Başka bir ifadeyle bir kimsenin mal-ı dımâr dahi olsa, zimmetinde zekât borcu tahakkuk etmiş ise bu borcun ancak ifâ edilmekle yerine getirileceği belirtilmektedir.

Kefalet akdi mutâlebe hususunda bir zimmeti başka bir zimmete eklemek şeklinde tarif edilmiştir.⁴⁸ Serahsî, kefalet akdinde kefilin zimmetinde borcun sabit olduğunu bunun bir gereği olarak asîlin zimmetinin borçtan beri olduğunu söyler.⁴⁹ Ancak İmam Züfer, asîlin zimmetinde borç sabit olduğu için borcun sâkit olmayacağını belirtir. Cessâs (ö. 370/981), İmam Züfer'in kefalet ve havale akitlerinde borçlunun borcundan beri olmaması hususunda her iki akdi de eşit tuttuğunu nakleder.⁵⁰ Zira borç zimmette sabit olmuştur. İmam Züfer havaleyi kefalet akdine kıyas etmektedir. Zira her iki akit de borcun garanti altına alınması için sabit olmuştur.⁵¹

2.3. BİR ŞEYİN TAYİN İLE TAAYYÜN ETMESİ

(الأصل: أن تعيين الشيء يتعين بالتعيين)

Bir kimse peşin olmak üzere bin dirhem karşılığında bir kadınla evlense ve parayı hemen vermeyip bir yıl sonra verse Ebû Hanîfe'ye göre geçen senenin zekâtı kadına gerekmez. İmâmeyn'e göre kadının bin dirhem zekatını vermesi gerekir. Adam, kadını cinsî münasebetten önce boşasa üç imama göre bu kadının bin dirhem zekatını vermesi gerekir. İmam Züfer ise kadının [bu durumda mehrin yarısına hak kazandığı için] bin dirhem zekatını vermesi gerekir. İmam Züfer ise kadının [bu durumda mehrin yarısına hak kazandığı için] bin dirhem zekatını vermesi gerekir. İmam Züfer ise kadının [bu durumda mehrin yarısına hak kazandığı için] bin dirhem zekatını vermesi gerekir. Serahsî bu ihtilafı “nukûdun tayin ile taayyün ettiği” aslına ırcâ eder. Ayrıca Serahsî, kadının boşama anında elinde kabzedilmiş olan malın yarısını vermesi gerektiğini ve o mal üzerinde bir yıl geçtikten sonra başka bir hak sahibi [müstehik] ortaya çıkması durumunda bu mal sahibinden zekâtı düşürdüğünü belirterek İmam Züfer'in görüşünün arka planına işaret etmektedir.⁵² İmam Züfer'e göre aylarda olduğu gibi paralarda da tayin ile taayyün gerçekleşir.

Mescid-i Haram'da namaz kılmayı nezr ile kendisine iltizam eden bir kadın, bu namazı evinin en karanlık yerinde kılsa üç imama göre kadın nezrinin mücebinden çıkmış olur. İmam Züfer'e göre kadının mekânı tayin etmesi sebebiyle mezkûr nezrin mücebinden çıkmış olmaz. Serahsî, üç imamın Hz. Peygamber'den rivayet edilen, “kadının en faziletli namazı evinin en karanlık yerinde kılmış olduğu namazdır” hadisini⁵³

44 Aynî, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*, 6/327.

45 İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-kadîr*, 5/281.

46 Mâl-ı Dımâr: Ele geçirilmesi umulmayan kayıp, batık mal. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 103.

47 Ebü'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-muhtâr* (Daru'l-Fikri'l-Arabî, 1951), 1/101.

48 Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*, 2/153.

49 Serahsî, *el-Mebsût*, 19/162.

50 Ebû Bekr Ahmed b. Alî Râzî Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî fi'l-fikhi'l-Hanefî*, (Beyrut -Medine: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye -Dârü's-Sirac, 2010), 3/236. Konu hakkında diğer misaller için bkz. Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, 1/100, 101, 3/27; Serahsî, *el-Mebsût*, 7/143, 8/146, 9/53, 18/32, 179, 21/95, 30/202; Sıbtu İbnü'l-Cevzî, *İsârü'l-insâf fî âsari'l-hilâf*, (Kahire : Dârü's-Selam, 1987) 500, 501.

51 Bâbertî, *el-İnâye*, 7/241; Aytekin, *İmam Züfer'in Hanefî Mezhebindeki Konumu ve Fıkhi Görüşleri*, 258.

52 Serahsî, *el-Mebsût*, 2/209.

53 Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedu el-İmâm Ahmed b. Hanbel* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998), 44/165 (Hadis no: 26542).

dikkate alırken kadının mekânı değil, namazı kendisine iltizam etmesine dikkat çeker.⁵⁴ Fakat İmam Züfer'e göre bir şey tayin ile taayyün ettiğinden dolayı kadın namazını ancak tayin ettiği yerde eda ederek nezrini yerine getirmiş olur. İmam Züfer, lafızlardaki kayıtları dikkate almakta ve yapılan takyitlere riayet edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

2.4. ASIL İLE AMEL ETMEK MÜMKÜN OLDUĞU SÜRECE ONUN BEDELİNE GİDİLMEMESİ

(الأصل: لا يصار إلى البدل ما أمكن الأصل)

Yanında mâ-i mutlak bulunmayıp mâ-i meşkûk bulunan kimse, önce teyemmüm edip sonra abdest almaz. Zira teyemmüm abdestin bedelidir. Bu durum İmam Züfer'e göre böyleyken üç imam ise hangisi önce yapılırsa yapılsın caiz olduğunu belirtmişlerdir.⁵⁵ İmam Züfer'e göre asıl varken bedeline gidilmeyeceği için önce abdest alması gerekmektedir. Asıl olan su, şüpheli dahi olsa önce su kullanılmalı daha sonra (bedel olan) teyemmüm edilmelidir.

Hırsız; mürtehinin, gasıbın, müste'irin, mudaribin elindeki malı veya emanet olarak bırakılan malı çalsa ve bu kimseler hırsızlı dava etseler üç imama göre hırsızın eli kesilir. Ancak İmam Züfer'e göre, mal sahibi mahkemede hazır bulunmadığı sürece hırsızın eli kesilemez. Zira malda asıl sahip olan odur. Müste'ir, mudarib ve diğerlerinin mal üzerindeki hakkı asıl mal sahibi gibi değildir. Dolayısıyla asıl sahip varken diğerlerinin iddiasına gidilmez. Serahsî mal sahibinin mahkemede hazır bulunması durumundaki farklı ihtimallere de işaret etmektedir.⁵⁶

2.5. TARTIŞMAYA GÖTÜREN HER CEHALETİN AKDİ İFSAD ETMESİ

(الأصل: كل جهالة تفضي إلى المنازعة تفسد العقد)

Belirtilen aslı, “mezhepte yerleşik kural” olarak görmek mümkündür. Zira birçok eserde bu asla yer verilmiş ve temas edilmiştir. Üç imam istihsan türevleri ve farklı gerekçelerle ilgili asıldan rücu ederken, İmam Züfer asla bağlı kalmış ve aralarında ihtilaf meydana gelmiştir.⁵⁷ Bu durum onun kıyasçılığı olarak da yorumlanmıştır. Bu asla örnek olarak şunlar verilebilir: Bir kimse terziye kumaş vererek “eğer bu kumaşı Rûmî tarzıyla dikersen bir dirhem, Farisî tarzda dikersen yarım dirhem” veya “bu kumaşı aba olarak dikersen bir dirhem, gömlek olarak dikersen yarım dirhem veririm” derse akit İmam Züfer ve İmam Şâfi'ye göre caiz olmaz. Ebû Hanîfe'nin ilk görüşü de bu yöndedir. Ancak Ebû Hanîfe ilk görüşünden dönmüş ve her iki şartın da caiz olduğunu belirtmiştir ki; bu İmâmeyn'in de görüşüdür. Serahsî, Ebû Hanîfe'nin ilk görüşünü gerekçelendirmiş ve akit esnasında ma'kudu aleyhte ve bedeldeki cehalet durumuna işaret etmiştir. İkisinden birinde cehalet bulunması durumunda akit ifsat olurken, ikisinde birden olması durumunda ise evleviyetle fasit olacağı belirtilmiştir.⁵⁸

54 Serahsî, *el-Mebsût*, 1989, 3/133. Şürünbülâli'nin (ö. 1069/1659) *Merâkı'l-felâh*'ında bu asla uymayan bir ifade olduğu görülür. Şöyle ki, Şürünbülâli mezkûr meselede; “Züfer'e göre kadın nezrinin mücebinden çıkmış olur” demektedir. (Ebû'l-İhlas Hasan b. Ammar eş-Şürünbülâli, *Merâkı'l-felâh bi-İmdâdi'l-fettâh şerhu Nuri'l-izâh* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424), 256). Ancak bu, yukarıda belirtilen asıl ile çelişmektedir. Aynı konuyu işlerken kadın için en faziletli namaz hususunda Serahsî'nin açıkça belirttiği şeye binaen (Serahsî, *el-Mebsût*, 3/133.) *Merâkı'l-felâh*'da yer alan ifadede nefiy lâ'sının düşmüş olduğu anlaşılmaktadır. Zira Şürünbülâli bir sayfa öncesinde, “Zaman, mekân ve şahıs üzerine yapılan nezirlerde bunlara riayet etmeden yapılmaması durumunda Allah rızası gayesi bulunduğu için maksat mana hasıl olmuştur. Ancak İmam Züfer bunun hilafıdır. Ve onun, tayin ile taayyün ettiğini belirttiği görülür” demektedir. (Şürünbülâli, *Merâkı'l-felâh*, 255.) *Merâkı'l-felâh*'ın tahkik edilen diğer nüshalarında da aynı yanlısın olduğu görülmektedir. Hasan b Ammar Ali eş-Şürünbülâli, *Merâkı'l-felâh şerhu metni nuri'l-izâh* (Beyrut: Mektebü'l-Asriyye, 2007), 264.

55 Ebû Bekr Alaeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984), 1/55; Ebu Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed Neseî, *el-Manzûme fi'l-hilâfiyyât* (İstanbul: Mektebetü'l-İrşad, 2010), 545.

56 Serahsî, *el-Mebsût*, 9/144. Farklı örnekler için bkz. *el-Mebsût*, 1/123, 4/220, 221, 5/26, 210, 16/159.

57 Serahsî, *el-Mebsût*, 12/124, 131, 13/2; Zeylaî, *Tebyînu'l-hakâik fi şerhi Kenzi'd-dekâik*, 4/5; Zeynüddin Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed Mısri İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Dâru'l-kitabi'l-islâmî, t.y.), 5/328.

58 Serahsî, *el-Mebsût*, 15/100.

Sınırları belli olmayan bir ev için Ebû Yûsuf'tan gelen bir rivayete göre enini bir tarafın boyunu ise diğer tarafın belirlemesinin, hâkimin bu evin sınırlarına dair hüküm vermesi için yeterli olduğu rivayet edilirken, Tarafeyn, evin üç tarafının da belli edilmesinin gerektiğini belirtmişlerdir. İmam Züfer ise evin tamamının tavsif edilmemesi sebebiyle cehaletin bulunduğunu bundan dolayı hâkimin hüküm vermesinin caiz olmadığını söylemiştir.⁵⁹ Bu aynı zamanda İmam Züfer'in müftâ bih olan görüşleri arasındadır.⁶⁰ Benzer bir meselede İmam Züfer, bir kimsenin bir top kumaş alsa tamamını açıp görmeden muhayyerlik hakkının sakıt olmayacağını belirtmiştir. Zira tamamının görülmemesi kumaş hakkında bilginin tam oluşmaması ve kısmi cehaletin varlığını gerektirmektedir. Bu ise belirtilen asla aykırıdır. Müteahhir ulema tarafından bu görüş de yine İmam Züfer'in müftâ bih olan akvâli arasında sayılmıştır.⁶¹

Bâbertî'nin yukarıdaki ifadelerle İmam Züfer'in bu akde cevaz vermeme sebebini açıklamaya çalıştığı görülür. İbnü'l-Hümâm, semendeki cehalete dikkat çekmekle birlikte akdin dirhem ve dânik üzerine gerçekleştiğini ifâsının ise fülüsten şart koşulduğunu (safkaten fi safka) böylelikle bir akit içerisinde iki akit olduğunu vurgulamaktadır.⁶² Özellikle *el-Hidâye* ve şerhlerinde merkezî vurgunun semendeki cehalet nedeniyle akdin caiz olmamasına dikkat çekilmesi olduğu görülmektedir.⁶³

2.6. FASİT OLARAK BAŞLAYAN ŞEYİN CAİZE MUNKALİB OLMAMASI

(الأصل: ما بدأ فاسدا لا ينقلب جائرا)

İmam Züfer'e göre fasit olarak başlayan şey fesad unsuru giderilse dahi sahihe dönüşmez. Dolayısıyla akdin taraflarca yeniden kurularak oluşturulması gerekir. Bu asla Debûsî'nin zikrettiği asılların ikincisinde kısmen işaret ettiği söylenebilir.⁶⁴ Ancak Debûsî'nin belirttiği örnekler ile aşağıda zikredilecek örnekler birbirinden farklıdır. Bu genel prensibin yukarıda belirtilenden daha farklı şekilde klasik dönem fukahası tarafından *ما انعقد فاسدا فلا ينقلب جائرا* şeklinde veya benzeri ifadelerle dile getirildiği görülmektedir. Yukarıda belirtilen kaide *el-Mebsût*,⁶⁵ *el-İhtiyâr*,⁶⁶ *Tebyînü'l-hakâik*,⁶⁷ *el-İnâye*,⁶⁸ *el-Binâye*,⁶⁹ *Mecma'u'l-enhur*⁷⁰ ve *Umdetü'r-ri'âye*⁷¹ gibi eserlerde daha çok "fasit olarak vuku bulan akitler sahihe munkalib olmaz" şeklinde İmam Züfer için formüle edilmiştir. Bu asıl altında şu örnekleri zikretmek mümkündür:

Selem akdinde ayıp muhayyerliği kabza engel olmadığı için akdin fesad sebebi olarak görülmemiş ancak şart muhayyerliği böyle değerlendirilmemiştir. Gerek bir taraftan gerekse iki taraftan ortaya konulan şart muhayyerliğinin akdi fesada götürdüğü belirtilmiştir. Ra'sû'l-mal kâim olup akideyn akit meclisinden ayrılmadan önce öne sürülen şartı düşürülürse üç imama göre selem akdi sahihe dönüşür. İmam Züfer akdin fasit olarak başladığını dolayısıyla fesat sebebi ortadan kaldırılrsa dahi sahihe dönüşmeyeceğini belirtir. İmam Malik ve İmam Şafiî de bu görüştedir.⁷²

59 Serahsî, *el-Mebsût*, 16/99.

60 Ünal Şahin, "Tahkîku 'Nukûdü's-Surer Şerhu Ukûdi'd-Dürer fi mâ Yüftâ Bihî min Akvâli'l-İmam Züfer' li-Abdülganî b. İsmail en-Nablusi", *İslâm Araştırmaları Dergisi* 37 (2017), 176.

61 Ünal Şahin, "Tahkîku 'Sülûku Üli'n-Nazar li-Halli Ukûdi'd-Dürer Nazmu mâ Yüftâ bih min Akvâli'l-İmâm Züfer' li-İsmail Ebi's-Şâmât (Ba'de 1259 H. / 1843 M.)", *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi* II/3 (2019), 170.

62 İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-kadîr*, 7/159.

63 Aynî, *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye*, 8/416. Konuyla ilgili diğer örnekler için bkz; Serahsî, *el-Mebsût*, 2/181, 5/150; Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lili'l-Muhtâr*, 2/162.

64 Debûsî, *Te'sîsü'n-nazar*, 84.

65 Serahsî, *el-Mebsût*, 13/27.

66 Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lili'l-Muhtâr*, 2/13.

67 Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik fi şerhi Kenzi'd-dekâik*, 4/15, 60.

68 Babertî, *el-İnâye*, 6/302, 455, 9/198.

69 Aynî, *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye*, 8/51.

70 Damâd Abdurrahman Gelibolulu Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur fi şerhi Mülteka'l-ebhur* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 2/24, 64.

71 Ebü'l-Hasenat Muhammed Abdülhay b. Muhammed Leknevî, *Umdetü'r-ri'âye ala şerhi'l-vikâye* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), 5/39.

72 Aynî, *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye*, 8/354.

Akideyn sürenin malum olmadığı, mesela hacıların gelme veya meyvelerin toplanma vakti üzerine anlaşmalar bu akit fasit olur. Bâbertî, akideynin belirlenen vakit gelmeden önce süreyi iptal etmeleri durumunda akdin caize dönüşeceğini belirtir. Ancak İmam Züfer, akit fasit olarak başladığı için sahihe dönüşmeyeceğini ileri sürmüştür.⁷³

Bir kimse bir dirhemi iki dirhem karşılığında satsa sonra fazla olan dirhemi düşürseler dahi İmam Züfer'e göre akit sahihe dönüşmez. Leknevî (1848-1886) bunu, "fasit olarak başlamış olan akit sahihe münkalib olmaz" şeklinde yukarıda belirtilen kurala işaret ederek açıklar.⁷⁴ Bu aslın yine fûrû uzantılarını fasit akdin mülkiyeti intikal ettirmemesi, yemininde hânis olmaması gibi daha birçok örnekte de görmek mümkündür. Söz gelimi bir kimse "ben bir şey alıp satmayacağım" diye yemin etse daha sonra fasit bir akitle alışveriş yapsa İmam Züfer'e göre bu kimse yemininde hânis olmaz, ancak üç imama göre bu kişi mücerred akitle yemininde hânis olur.⁷⁵ Mezkûr aslın altında sayılabilecek diğer örneklere dipnotta işaret edilmiştir.⁷⁶

Bu aslın istisnası sayılabileceklerden şeyler arasında İmam Züfer'in "muvakkat nikah"ı "sahih nikah" olarak görmesi sayılabilir. Zira bu nikah İmam Züfer'in belirtilen aslına göre fasit olması gerekir. Zira ona göre, fasit olarak gerçekleşen akitlerdeki fesad unsuru giderilse dahi akit sahihe münkalib olmaz. Ancak üç imama göre fesad unsuru kaldırıldığında akitler sahihe dönüşür. Bâbertî bu durumu "nikah akdinin muktezası olan şeylere muhalif olan fasit şartlarla nikah akdinin bozulmayacağı" ifadeleriyle açıklar.⁷⁷ Aytekin'in de belirttiği gibi "İmam Züfer bu hususta kıyastan (genel prensipten) rücu etmiş ve fasit şartların nikah akdini ifsat etmediğini söylemiştir."⁷⁸ Her ne kadar Aynî, İmam Züfer'den "muvakkat nikah" akdi hususunda nakledilen rivayetin yanlış olduğunu, onun da üç imam gibi düşündüğünü nakletse de⁷⁹ ulemanın geneli İmam Züfer'in "muvakkat nikahı" sahih, şartı fasit kabul ettiği yönündedir.⁸⁰ Dolayısıyla bu meseleyi zikri geçen aslın bir istisnası olarak görmek mümkündür.⁸¹

2.7. BAŞINDA ŞART OLAN ŞEYLERİN SONUNA KADAR ŞART OLMASI

(الأصل: الشروط في البداية مشروط حتى النهاية)

İmam Züfer'in asılları içerisinde bu kaideyi de saymak mümkündür. Zira ona göre ibadet ve akitlerde başında şart olan şey sonuna kadar şarttır. Bu aslın altında şu örnekler zikredilebilir: Kurban günleri içerisinde bir kişi bir hayvan alsın ve kurban kesmek için yanına üzerine yatırsa, tam bu esnada hayvanın ayağı kırılırsa veya daha farklı bir ayıp meydana gelse –Aynî, her türlü ayıbı kapsadığını, Merğînânî'nin (ö. 593/1197) sadece ayağı zikretmesinin tahsis olmadığını belirtmektedir– üç imama göre istihşanen bu hayvan kurban olur. Şarih Aynî, İmam Züfer'e göre kurbanın kesilmeden önce kusurlu hale geldiğini dolayısıyla bunun kesilmesinin caiz olmadığını belirtmektedir.⁸² Bu ihtilafın İmam Züfer'in asıllarından kaynaklı olduğu ifade edilebilir. Çünkü o, kurban edilecek hayvanın başlangıçta ayıplardan berî olması gerektiği gibi sonuna kadar da ayıplardan sâlim olmasını şart koşturmaktadır.

Bir kimse teyemmüm alsın daha sonra irtidat etse üç imama göre bu kimsenin irtidadı teyemmümünü bozmadır. İmam Züfer'e göre küfür (şirk) teyemmüme başlangıçta engel olduğu gibi baki kalmasına da engeldir.⁸³ Dolayısıyla teyemmüm için başlangıçta şart olan İslâm'ın, devamında da şart olması gerekmektedir. Fukahanın İmam Züfer'in görüşünü irtidatın ibtidâ ve intihâ açısından teyemmüme münafî olmasıyla temellendirdiği görülür.⁸⁴

73 Babertî, *el-İnâye*, 6/455.

74 Leknevî, *Umdetü'r-ri'âye ala şerhi'l-vikaye*, 5/39.

75 Nesefî, *el-Manzûme fi'l-hilâfiyyât*, 575.

76 Serahsî, *el-Mebsût*, 9/30, 12/143, 13/5, 62, 19/56; Şeyh Bedreddin, *et-Teshîl şerhu letaifu'l-işarât*, 1/146, 586, 744.

77 Babertî, *el-İnâye*, 3/249.

78 Aytekin, *İmam Züfer'in Haneî Mezhebindeki Konumu ve Fıkhi Görüşleri*, 165.

79 Aynî, *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye*, 5/65.

80 Mevsilî, *el-İhtiyar li-ta'lili'l-Muhtar*, 3/89.

81 Farklı örnekler için bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, 9/30, 12/143, 13/5, 62, 19/56; Şeyh Bedreddin, *et-Teshîl şerhu letaifu'l-işarât*, 1/146, 586, 744.

82 Aynî, *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye*, 12/44.

83 Serahsî, *el-Mebsût*, 1/117.

84 Aynî, *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye*, 1/543; Zeylaî, *Tebyînu'l-hakâik fi şerhi Kenzi'd-dekâik*, 1/40; Burhânüddîn (Burhâ-

2.8. SEBEP GERÇEKLEŞMEYİNCE MÛCEBİ OLAN ŞEYİN DE GERÇEKLEŞMEMESİ

(الأصل: إذا لم يتحقق السبب لم يتحقق موجهه)

Bu noktada fūrû örneklere geçmeden önce şunun ifade edilmesi gerekir: Sebep ile ilgili olarak üç imam ile İmam Züfer arasında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Üç imam sebebin aklen mümkün olmasını yeterli görürken İmam Züfer'in ise sebebin mazbut, kolayca idrak edilebilir ve fiilen gerçekleşme durumunu önceliği anlaşılmaktadır. Aşağıda verilecek nikah örneğinde bu durum açıkça görülmektedir. Aksi durumda yukarıda asıl olarak belirtilen şeyden üç imamın sebep olmadan da mûcebinin gerçekleşeceği görüşünde olduğu zehabını oluşturması ihtimali gündeme gelmektedir. Üç imam ve İmam Züfer arasındaki bu farklılık *mahkûmun fih* başlığı altında da ihtilaflara neden olmaktadır.

Kûfeli bir kimse hataen bir adam öldürse ve katilin atıyyesi de [kayıtlı olduğu divan] Kûfe'de bulursa, hâkim diyet ile hükmetmeden önce –katlden sonra⁸⁵ bu kişi Basra'ya göç edip oradaki dîvâna kaydolsa üç imama göre maktulün diyeti Basra'daki âkilesine ödetilir. Ancak İmam Züfer'e göre diyeti Kûfe'deki âkilesi öder. Ebû Yûsuf'un da bu görüşte olduğu nakledilmiştir. Serahsî'nin de açıkça belirttiği üzere âkilenin ödemesi gereken olay Kûfe'de tahakkuk etmiştir. Dolayısıyla sebebin Kûfe'de gerçekleşmesi nedeniyle ödenmesi gereken diyet de Kûfe ile alakalıdır. Zira diyetin sebebi olan katil Basra'da değil Kûfe'de gerçekleşmiştir.⁸⁶ Dolayısıyla sebep Basra'da tahakkuk etmediği için mûcebi olan diyet de Basra divanı tarafından ödenmez.

Üç imama göre ramazan ayının bir kısmında aklı yerine gelen mecnun kimse için istihsanen geçmiş günlerin kazası gerekir. Ancak İmam Züfer'e göre kıyasın gereği bu kimsenin geçen günlerin orucunu kaza etmenin gerekmemesidir. Zira orucun sebebi olan “sizden kim ramazan ayına şahit olursa”⁸⁷ şartı bu kimse için tahakkuk etmemiştir. Serahsî, İmam Züfer'in görüşünü talil ederken şunları belirtir: Akıl hastasının durumu ramazan ayı boyunca devam etseydi bu kimse orucunu hiç kaza etmeyecekti. Dolayısıyla hastalığın ayın bir miktarında bulunmasına itibarla kazanın da o miktarda bulunması gerekir.⁸⁸ İmam Züfer bunu ramazan ayı içerisinde bulûğa eren çocuğa kıyas etmektedir. Zira bu çocuk ramazan ayının bir kısmına şahit olmuş dolayısıyla da şart tahakkuk etmiştir.

Bu aslın istisnası sayılabilecek şeylerden birisi İmam Züfer'in nifasla ilgili şu görüşüdür: Ona göre doğum yapan kadının kan görmese dahi ihtiyaten yıkanması gerekir. Halbuki onun aslına bakıldığında sebep bulunmadığında cezası da bulunmamalıdır. Kan görülmemesi guslün vücubunu ortadan kaldırması gerekirken, İmam Züfer ihtiyatla hareket etmiş ve bu şekilde doğum yapan kadının yıkanmasının vacip olduğunu belirtmiştir.⁸⁹

2.9. KİM BİR ŞEYİ ÜSTLENİRSE ZİMNINDAKİ ŞEYİ DE ÜSTLENMESİ

(الأصل: من التزم الشيء التزم ما في ضمنه)

Dârülharpte yaşayan bir kimse Müslüman olsa ancak namazın kendisine farz olduğunu bilmese ve bu şekilde bir yıl namaz kılmadan geçse, sonra bu kimse kendisine namazın farz olduğunu öğrense üç imama göre bu kimse istihsanen namazlarını kaza etmez. Ancak İmam Züfer bu kimsenin geçen namazlarını kaza etmesi gerektiğini belirtmektedir. Kâsânî, İmam Züfer'in hükmünün gerekçesini “O kimse Müslüman olmakla İslâm'ın hükümlerini iltizam etmiştir. Namaz farziyyeti İslâm'ın hükümlerindedir, cehalet sebebiyle bu kimseden düşmez. Dolayısıyla bu kimsenin namazlarını kaza etmesi gerekir.” demektedir.⁹⁰ Nesefî (ö.

nü'ş-Şerîa) Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî, *el-Muhîtü'l-burhânî fî'l-fikhi'n-Nu'mânî* (Beyrut: Dar'ül-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 1/163. Benzer misaller için bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, 3/83, 5/74.

85 Aynî, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*, 13/377.

86 Serahsî, *el-Mebsût*, 27/133.

87 el-Bakara 2/185.

88 Serahsî, *el-Mebsût*, 3/88; Kâsânî, *Bedâiü's-sanai' fî tertibi's-şerâi'*, 2/88.

89 Aynî, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*, 1/691; Bu aslın altında zikredilebilecek örnekler arasında şunları da saymak mümkündür: Serahsî, *el-Mebsût*, 2/155, 2/161, 2/172, 3/63, 3/129-130, 6/93, 6/205, 7/156, 7/181, 7/186, 7/210, 7/239, 9/9, 9/181, 14/159, 15/111, 17/115, 17/166.

90 Kâsânî, *Bedâiü's-sanai' fî tertibi's-şerâi'*, 1/135.

537/1142) de ilgili bölümde buna değinmiştir.⁹¹

Bir kimse bir miktar buğdayı belli bir yere taşıması için bir hamal kiralasa, buğdayı taşıyan kişi istenilen yere kadar buğdayı taşısa ve teslim edeceği adamın ölmüş olduğunu öğrense bu kimse, İmam Züfer'e göre ücreti hak etmiştir. Kiralanan kimse buğdayı geri getirmeyi iltizam ettiğinde İmam Züfer'e göre gasıp konumuna düşer ve malın helak olması durumunda bunu tazmin eder.⁹² Zira bu kimse malı getirmeyi iltizam ettiğinde bunun beraberinde olan şeyi de iltizam etmiş olmaktadır.

Zina eden bir kişi muhsan olduğunu inkâr etse ancak şahitler o kimsenin muhsan olduğuna dair şahitlikte bulunsalar ve bu kimse recm edildikten sonra şahitler şahitlikten rücu etseler üç imama göre bir şey tazmin etmezler. İmam Züfer'e göre ise şahitler tazmini ortaklaşa öderler. Çünkü İmam Züfer'e göre recmin şartı muhsan olmaktır ve bu şart, şahitlerin tanıklığıyla gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu kimsenin muhsan olduğunu üstlenen kimseler beraberindeki şeyi de üstlenmişlerdir.⁹³

2.10. FİİLİN ÂMİRİNE DEĞİL FAİLİNE İZAFE EDİLMESİ

(الأصل: الفعل يضاف إلى الفاعل لا إلى الأمر)

Bu asıl *Mecelle*'nin 89. maddesinin ilk bölümünde zikredilmektedir.⁹⁴ Konu daha çok âmir-me'mûr bağlamında ele alınmaktadır. Şarih Ali Haydar Efendi'nin (1853-1935) konu özelinde verdiği örnekler de hep bu yönlüdür.⁹⁵ Hanefî imamlar içerisinde bu ayırmadan kaynaklanan birçok fûrû ihtilaf bulunmaktadır. Bu asılla ilgili olarak örnekler incelendiğinde sorumluluk gerektiren fiillerin İmam Züfer tarafından faile izafe edildiği görülmektedir. Bu asıl altında şu örnekler verilebilir:

Bir kimse başka birisine (أعتق عبدك عني بألف درهم) “köleni benim adıma bin dirhem karşılığında azat et” dese adamda (me'mûr) (أعتقت عبدي) demek suretiyle bunu yapsa üç imama göre me'mûra bir şey gerekmez. Üç imam, velâ hakkı ve bin dirhem in âmire gerekli olduğunu, me'mûra bir şey lazım gelmediğini belirtmişlerdir. İmam Züfer'e göre ise âmire bir şey gerekmez, velâ ve azat me'mûra ait olur.⁹⁶ Bu örnekte köleyi azat ile emredilen kişi yani me'mur, fail konumundadır. Zira fiil ondan sâdır olmuştur. İbnü'l-Hümâm, bu ve benzeri ifadeler için İmam Züfer'in iktizâu'n-nass'ı kabul etmemesi sebebiyle ihtilafa düştüğünü belirtir.⁹⁷ Bu aslın iktizâu'n-nass ile ilişkisi olmakla beraber bu asıl etrafında da işlemek mümkündür.

Benzer şekilde bir kimse başka bir adama “beni öldür” dese veya küçük olan oğlu için “oğlumun elini kes” dese veyahut varisi olacak kardeşi için “kardeşimi öldür” dese ve dediği kimsede bunları yapsa. İmam Züfer'e göre kısas, bunları yapana (me'mur) uygulanır.⁹⁸ Zira fail odur. Kâsânî bu durumlarda üç imama göre kısasın gerekmediğini söyler.⁹⁹

Bir grup hırsız bir şey çalmak için bir eve girseler ve aldıkları şeyi bir kişi sırtında evden dışarı çıkarsa üç imama göre istihsanen hepsinin eli kesilir. Ancak İmam Züfer kıyasın gereği olarak sadece dışarı çıkarmanın elinin kesileceğini belirtir. İmam Züfer'in görüşü hakkında Kâsânî, hırsızlık eyleminin rüknü olan koruma altındaki malı dışarı çıkarmanın taşıyan tarafından deruhte edildiğini, diğerlerinin ise ona yardımcı olduğunu vurgular. Dolayısıyla cezanın zina ve içki içme suçlarında olduğu gibi burada da fiili bizzat ger-

91 Nesefî, *el-Manzûme fi'l-hilâfiyyât*, 548.

92 Serahsî, *el-Mebsût*, 30/30; Ebû Muhammed Gıyaseddin Ganim b. Muhammed el-Bağdâdî, *Mecma'u'd-damânât fi mezhebi'l-İmami'l-A'zam Ebî Hanîfe en-Nu'mân* (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1987), 35.

93 Serahsî, *el-Mebsût*, 9/46.

94 “Bir fiilin hükmü failine muzaf kılınır, mücbir olmadıkça âmirine muzaf kılınmaz.” Mezkûr ifade her ne kadar *Mecelle* maddesi olarak kaynaklarda mevcut olsa da mutlak müçtehit olarak kabul edilen bir imamın kendi sistematik bütünlüğü içerisinde bir asıl olmasına engel değildir.

95 Eminefendizade Küçük Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm şerhi Mecelleti'l-ahkâm* (Kostantiniye: Matbaa-i Ebüzziya, 1330), 1/190.

96 Nesefî, *el-Manzûme fi'l-hilâfiyyât*, 574.

97 İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-kadîr*, 5/171; 7/151.

98 Semerkandî, *Uyûnü'l-mesâil fi fûrû'i'l-Hanefiyye*, 269.

99 Kâsânî, *Bedâiü's-sanai' fi tertibi's-şerâi'*, 7/236.

çekleştiren kimseye verileceğini zikreder.¹⁰⁰

2.11. HERKESE NİYET ETTİĞİ ŞEYİN OLMASI

(الأصل: وإنما لكل امرئ ما نوى)

Hız. Peygamber'in veciz ifadeleri küllî kaidelere dayanak olmuştur. Bunlar arasında (الغرم), (لا ضرر ولا ضرار), (البينة للمدعي واليمين على من انكر) gibi hadisler ilk akla gelen örneklerdendir. İlgili hadisler müçtehidin bütüncül, tutarlı ve sistemli düşünce yapısında asıl olabilmektedir. Bu ise müçtehit imamların fikrî ayrılık ve fikhî ihtilaflarının oluşmasında önemli rol oynamaktadır. İmam Züfer'in de asıl olarak kabul ettiği bu ifade, hadis-i şeriften ictibas olup fukaha arasındaki ihtilafın sebebi olmuştur. Bu asıl, hadis eksensli ihtilaflardan görülebilirse de altına farklı baplardan birçok fûrû örneğinin girmesi nedeniyle "asıl" kabul etmek mümkündür. Bu aslın örnekleri arasında şunlar gösterilebilir: Bir kimse karısına (أنتِ عليّ حرامٌ) "sen bana haramsın" dese kocanın bu sözüyle bir bâin talak gerçekleşir. Koca bu sözüyle iki talaka niyet etse dahi üç imama göre bir bâin talak gerçekleşir. İmam Züfer ise Hız. Peygamber'in (وإنما لكل امرئ ما نوى) "herkes için niyet ettiği vardır" hadisini delil almış ve eğer koca bu sözüyle iki talaka niyet etmişse iki talakın gerçekleşeceğini belirtmiştir. Serahsî, bu meselede üç imamın kavlini "bizim aslımızdandır" diyerek daha farklı bir asıl çerçevesinde ele alır. İmam Züfer'in görüşünün gerekçesini ifade ederken ise "asıl olarak" zikri geçen hadiseatıftabulunur.¹⁰¹

Sadece kendisi adına kurban kesmek için sığır satın alan bir kimse, sonradan bu kurbanı altı kişi daha ortak etse istihsanen bu kimsenin kesmiş olduğu kurban caizdir. İmam Züfer ise bu kimsenin ibadet niyetiyle almış olduğu kurbanı başkalarını katmasının başlamış olduğu ibadetten dönmesi anlamında olduğunu, dinen haram şeyler kapsamındaki bu tutumun ise caiz olmadığını belirtir. Zira bu kimsenin başlangıçta kurban için tahsise niyet ettiği kurbanın bir parçasını mal kazanmak suretiyle satma hakkı bulunmadığı ifade edilmektedir.¹⁰²

Üç imama göre bir kimse malının tamamını tasadduk etse ancak malını verirken zekât borcuna niyet etmese bile bu kimseden istihsanen zekât borcu düşer. Ancak İmam Züfer'e göre bu kimseden kıyasın gereği olarak zekât borcu sakıt olmaz. Mevsilî, bunun gerekçesini bu kimsenin malını tasadduk ederken zekât borcunu düşürmeye niyet etmemesi olarak zikreder.¹⁰³

3. ZÂBITLAR

İmam Züfer'in belirlenen asılları olduğu gibi onun, bir konu özelinde farklı mesaili bir araya getiren zâbitlerinin de olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda bir fikir vermesi için İmam Züfer'in zâbitlerinden sayılabilecek iki örneğe yer verilecektir. Onun zâbitlerinin sadece bu ikisi ile sınırlı olmadığı açıktır. Ancak makalenin hacmi de dikkate alınarak iki tane zâbit ve onların fer'î örnekleriyle yetinilmiştir. Fukaha asıl ve zâbitin tanımlarına yer vermiştir. Asıl, farklı baplardaki birçok konuyu tek başlık altında toplayan şeylere tesmiye edilirken, zâbit ise aynı bapta farklı meseleleri bir araya getiren başlık şeklinde tarif edilmiştir.¹⁰⁴ Zâbit "bütün cüziyyatı kapsayan küllî hüküm"¹⁰⁵ olarak da tanımlanmıştır. Asıl ile zâbit arasındaki fark ise şöyle açıklanmıştır; "kâide/asıl farklı baplardaki fûrû meseleleri bir araya toplarken, zâbit sadece bir bapta meseleleri bir araya getirmektedir."¹⁰⁶ Klasik dönem fukahası içerisinde asıl ile zâbit arasında ayırım

100 Kâsânî, *Bedâiü's-sanai' fi tertîbi's-şerâi'*, 7/66; Serahsî, *el-Mebsût*, 9/149. Konu hakkındaki diğer örnekler için bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, 4/88, 7/10, 8/100, 26/170, 26/171.

101 Serahsî, *el-Mebsût*, 6/70.

102 Serahsî, *el-Mebsût*, 12/15.

103 Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr*, 1/101. Diğer örnek için bkz; Babertî, *el-İnâye*, 4/11.

104 Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Muhammed el-Hamevî, *Gamzu uyûni'l-besâir: şerhu Kitâbi'l-Eşbâh ve'n-nezâir* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985), 2/5.

105 Muhammed b. A'la b. Ali el-Fârûkî el-Hanefî Tehânevî, *Mevsû'atu Keşşâfu istulahâti'l-fünûn ve'l-ulûm* (Beyrut: Mektebetu Lübnan, 1996), 2/1295.

106 Abdülkerim Zeydân, *el-Veciz fi şerhi'l-kavâ'idî'l-fikhiyye fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 7.

yapanlar olduğu gibi yapmayanların da olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁷ İmam Züfer'in adına tespit edilen zâbıtlar ve altına girecek fûrû misaller aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

3.1. ZEKÂT MALLARINDA VAZ'U'L-YEDİN ŞART OLMAMASI

(اليد على الأموال ليست بشرط في الزكاة)

Hanefî mezhebinde zekâta şart olan şeylerden birisi de milk-i rakabe (malın aslına) ve “vaz'ı yed'in (elde bulundurma) birlikte bulunmasıdır.¹⁰⁸ Ancak İmam Züfer zekât malında milk-i rakabeyi yeterli görmüştür. Konu, mal-ı dımâr ile ilgili bahislerde zikredilmiş ancak belli bir zâbit altında ele alınmamıştır.¹⁰⁹ Konuyla alakalı belirtilen zâbıttan tefri' eden mesâil aşağıdaki şekildedir:

Bir kimsenin nisaba ulaşan hayvanları bulursa bu hayvanlar düşman veya gâsıb tarafından gasp edilse ve seneler sonra sahibine geri verilse, kölesi kaçan veya kaybolan kimsenin bu kölesi seneler sonra geri gelse veya yakalanıp sahibine iade edilse, bir kimse malını kaybetse, denize düşürse veya sultan müsadere yoluyla alsın, bu malı seneler sonra bulsa, iade edilse, birisi başka birisine borç verse ve alan kişi borcu inkar edip seneler sonra borç aldığı kimseye ikrar etse ve aldığı parayı geri getirirse bu durumların hepsinde üç imama göre mal sahiplerine zekat gerekmezken, İmam Züfer ise mal sahibi için milk-i rakabe'yi yeterli görmesinden dolayı zekatın vacip olduğunu belirtir. İmam Şâfiî de bu görüştedir.¹¹⁰

3.2. HAKİKATEN VEYA ÂDETEN MUHAL OLAN BİR ŞEY ÜZERİNE YAPILAN YEMİNİN MÜNAKİT OLMAMASI

(اليمين على المستحيل حقيقة أو عادة لا تعقد)

Kâsânî, Tarafeyn ve İmam Züfer'e göre, mahlûfun aleyhin (kendisi üzerine yemin edilen şeyin), yemin esnasında hakikaten varlığı tasavvur edilebilen şeylerden olması gerektiğini, eğer hakikaten varlığı muhal olan şeylerden ise, yeminin münakit olmayacağını nakleder. Tarafeyne göre hakikaten varlığının tasavvuru mümkün olduktan sonra âdeten mümkün olması şart olmayıp, böyle olmadığı durumlarda yemini münakit olur. Ebu Yusuf'a göre, bu şartların hiçbiri gerekli olmayıp, yeminin gelecek bir iş üzerine yapılmış olması münakit olması için yeterlidir. İmam Züfer'e göre ise mahlûfun aleyhin hakikaten varlığının tasavvurunda olduğu gibi âdeten varlığının da tasavvur edilebilir olması şarttır. Bu tasavvurun gerçekleşmediği durumlarda ise yemin münakit olmaz. Belirtilen şeylerin örneği şudur: Bir kimse yemin ederek “vallahi şu bardaktaki suyu içeceğim” dese fakat bardakta su bulunmasa Ebû Hanîfe, İmam Züfer ve İmam Muhammed'e göre bu yemin gerçekleşmez. Çünkü kendisi üzerine yemin edilen şey hakikaten bulunmamaktadır. Dolayısıyla tasavvuru mümkün değildir. Eğer bardakta su olmadığını bildiği halde yemin ediyorsa bu durumda yemin üç imama göre geçerliken İmam Züfer'e göre yine geçerli değildir.¹¹¹

Bir kimse “ben gökyüzüne dokunacağım”, “şu taşı altına çevireceğim”, “gökyüzüne çıkacağım” veya “gökyüzünde uçacağım” dese İmam Züfer'e göre bunlar âdeten müstahil (imkânsız) şeylerden olduğu için hakikaten de imkânsız olan şeyler olarak görülmekte ve yemini geçersiz sayılmaktadır. Ancak üç imam yemini geçerli kabul edip hemen arkasından yemini yapan kimsenin hânis olacağını belirtmişlerdir.¹¹² İmam Züfer'den bu şekilde yemin eden kimsenin günahkâr olacağı da nakledilmiştir.¹¹³

Oruç tutmanın yasak olduğu günlerde örneğin kurban veya teşrik günlerinde oruç tutmayı nezr eden kimsenin yaptığı nezir üç imama göre sahihtir. Ancak bu kimse orucunu bozar ve daha sonra kaza eder.

107 Kızılkaya, *Hanefî Mezhebi Bağlamında İslam Hukukunda Külli Kaideler*, 68.

108 Kâsânî, *Bedâiü's-sanai' fi tertibi's-şerâi'*, 2/9.

109 Serahsî, *el-Mebsût*, 2/171; Kâsânî, *Bedâiü's-sanai' fi tertibi's-şerâi'*, 2/9; Aynî, *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye*, 3/305.

110 Kâsânî, *Bedâiü's-sanai' fi tertibi's-şerâi'*, 2/9.

111 Kâsânî, *Bedâiü's-sanai' fi tertibi's-şerâi'*, 3/11-12.

112 Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, 4/69; Kâsânî, *Bedâiü's-sanai' fi tertibi's-şerâi'*, 3/11-12.

113 Semerkandî, *Uyûnü'l-mesâil fi fûrû'i'l-Hanefiyye*, 172.

Fakat İmam Züfer ve İmam Şafî'ye göre bu nezir masiyet olması hasebiyle sahih olmaz. Yani âdeten tasavvuru muhaldir. Çünkü Hz. Peygamber hadisinde bu günlerde oruç tutmayı yasaklamaktadır.¹¹⁴ Yine bir kimse kıraat olmadan veya çıplak olarak namaz kılacağı diye nezretse bu nezir, âdeten tasavvurunun muhal olması itibariyle İmam Züfer'e göre geçerli olmazken, üç imama göre âdeten tasavvurunun muhal olmaması şart olmadığı için lazım/bağlayıcı olur ancak kişi kıraat ve mestur olarak nezrini yerine getirir.¹¹⁵

Bir kadın "yarın oruç tutacağım" veya "namaz kılacağım" diye nezretse ertesi gün hayız olsa bu kadın, Şeyhayn'a göre daha sonra nezrettiği orucu ve namazı kaza eder. Zira onlara göre nezrin geçerli olabilmesi için mahlûfun aleyhin hakikaten tasavvur edilebilmesi yeterli olup âdeten mümkün olması şart değildir. Nitekim bu duruma Şeyh Bedreddin (ö. 823/1420) de eserinde dikkat çekmektedir.¹¹⁶ Ancak İmam Züfer ve İmam Muhammed'e göre âdeten tasavvuru mümkün olmaması sebebiyle nezir geçerli olmadığı için kadına nezrettiği namaz ve orucunu kaza etmesi gerekmez.¹¹⁷

SONUÇ

Bu çalışmada İmam Züfer'in *Te'sîsü'n-Nazar*'da zikredilmeyen birtakım asılların tespit edilmesine ve bu asıllardan neşet eden bazı fûrû ihtilafların gösterilmesine gayret edilmiştir. İmam Züfer'in asıllarının tespiti onun metodolojisinin anlaşılması hususunda büyük önem arz etmektedir. Zira Hanefî fukahası İmam Züfer'in görüşlerini ta'lil ederken onun asıllarına sıklıkla vurgu yapmaktadır. Bu durum, ilgili asılların çıkarılmasını gerektirmektedir. Yukarıda belirlenen asıllar bu amacı gerçekleştirme çabasını yansıtmaktadır. Belirlenen asıllar çerçevesinde fikhin hemen her başlığı altında birçok örnek zikretmek mümkündür. Makalede Arapçaları da verilen ifadeler, Hanefî fukahası tarafından istimal edilen ve İmam Züfer'in görüşünün gerekçesi olarak da sunulan ibarelerdir. Belirtilen ifadeler asıllarda olması gereken şartları taşımasına dikkat edilerek verilmeye çalışılmıştır. Bunlar arasında özellikle veciz yapıda olması, altına farklı baplardan birçok fûrû meselenin girmesi, istikra sonucunda belirlenmiş olması gibi özellikler öne çıkmaktadır. Tarafımızca verilen asıllar ve altında zikredilen örnekler Debûsî'nin naklettiklerinden farklıdır.

Bahsi geçen asıllar İmam Züfer'in kendine özgü bir usulünün bulunduğu ve mutlak içtihat derecesinde olduğunu göstermesi bakımından da oldukça önemlidir. Nitekim Debûsî de, kurucu imamların asıllarına yer verdiği eserinde, İmam Züfer'in diğer imamlardan ayrıldığı asıllara ve fer'î örneklere yer vermiştir. Bu husus sadece Debûsî ile sınırlı olmayıp daha sonraki ulema tarafından da *Hilâfîyyât* eserlerinde görülen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz gelimi Necmeddin en-Nesefî de (ö. 537/1142) meşhur hilâf eseri *el-Manzûmetü fi'l-Hilâfîyyât*'ta İmam Züfer'e ayrı bir başlık açar ve onun diğer imamlardan ayrıldığı ve müstakil kaldığı görüşlere yer verir. İlgili asıl ve zâbıtlar İmam Züfer'in kendine özgü metodunu göstermekle birlikte, kendi sistematiği içerisinde bu asılların önemine de işaret etmektedir.

Debûsî *Te'sîsü'n-Nazar*'da İmam Züfer için sekiz farklı asıl zikreder. Bu makalede ise on bir asıl tespit edilmiş ve toplam sayı on dokuza ulaşmıştır. Ancak mutlak müçtehit olarak kabul edilen İmam Züfer'in bütün asıllarının bunlar olduğunu söylemek mümkün değildir. Bütün fıkıh külliyyatı taranarak bu asıl ve zâbıtların artırılması mümkündür.

Çalışmada belirlenen aslın farklı baplardan örneklerinin verilmesiyle ilgili aslın uzantıları da gösterilmeye çalışılmıştır. Bu durum bize asıl olarak belirlenen kaidelerin tutarlılığını da göstermektedir. Zira asıllarda aranan en önemli özellik fikhin farklı baplarından örneklerin ilgili aslın altına girmesi şartıdır. Bu yönüyle tespit edilen asılların bu şartı haiz olduğu görülmektedir.

114 Kâsânî, *Bedâiü's-sanai' fi tertibi's-şerâi'*, 5/83.

115 Mevsîlî, *el-İhtiyar li-ta'lili'l-Muhtâr*, 4/78.

116 Bedreddin, *et-Teshîl şerhu letaiifu'l-işarât*, 1/171.

117 Mevsîlî, *el-İhtiyar li-ta'lili'l-Muhtâr*, 4/77.

KAYNAKÇA

- Ali Haydar Efendi, Eminefendizâde Küçük. *Dürerü'l-hükkâm şerhi Mecelleti'l-ahkâm*. Kostantiniye: Matbaa-i Ebüzziya, 1330.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa Hanefî. *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Aytekin, Mehmet Ali. *İmam Züfer'in Hanefî Mezhebindeki Konumu ve Fıkhi Görüşleri*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018.
- Bâbertî, Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed. *el-İnâye*. Daru'l-Fikr, ts.
- Bağdâdî, Ebû Muhammed Gıyaseddin Ganim b. Muhammed Ganim el-. *Mecmaü'd-damânât fi mezhebi'l-İmami'l-A'zam Ebî Hanîfe en-Nu'mân*. Beyrut : Âlemü'l-Kütüb, 1987.
- Bedreddin, Şeyh. *et-Teshîl şerhu letâifu'l-işârât*. Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012.
- Buhârî, Alâüddin Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed. *Keşfü'l-esrâr*. Dersaadet : Şirket-i Sahafiyye-i Osmaniye, 1308.
- Buhârî, Burhânüddin (Burhânü's-Şeria) Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz. *el-Muhîtü'l-burhânî fi'l-fikhi'n-Nu'mânî*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî Râzî. *Şerhu Muhtasari'l-Tahâvî fi'l-fikhi'l-Hanefî*. Beyrut -Medine : Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye -Dârü's-Sirac, 2010.
- Cubûrî, Ebû'l-Yakzân Atıyye el-. *el-İmam Züfer ve ârâuhu'l-fikhiyye*. Beyrut: Dâru'n-Nedveti'l-Cedide, 1406.
- Cürçânî, eş-Şerîf Ali b. Muhammed el-. *et-Ta'rifât*. Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Debbâğ, Abdüssettâr Hâmid. *el-İmam Züfer b. el-Hüzeyl Usûlühü ve Fıkhuhi*. Bağdat: Matabatü Vizeratü'l-Evkaf, 1402.
- Debûsî, Ebû Zeyd Abdullah (Ubeydullah) b Muhammed b. Ömer b. İsâ. *Te'sîsü'n-nazar*. Beyrut: Dâru İbn Zeydün, ts.
- Dihlevî, Şah Velîyyullah Ahmed b. Abdirrahîm Fârûkî ed-. *el-İnsâf fi beyâni esbâbi'l-ihtilâf*. Daru'n-nefâis, 1406.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*. İstanbul : Ensar Neşriyat, 2013.
- Hamevî, Ebû'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Muhammed el-. *Gamzu uyûni'l-besâir: şerhu Kitâbi'l-Eşbâh ve'n-nezâir*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.
- Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani Ahmed b. Müsnedu el-İmam Ahmed b. Hanbel. Beyrut : Müessesetü'r-Risâle, 1998.
- İbn Nuceym, Zeynüddin Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed Mısrî. *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. Dâru'l-kitabi'l-islâmî, ts.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid. *Fethü'l-kadir*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefî. *Bedâiü's-sanai' fi tertibi's-şerâi'*. Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Kevserî, Muhammed Zahid. *Lemahâtü'n-nazar fi sireti'l-İmam Züfer*. el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, ts.
- Kızılkaya, Necmettin. *Hanefî mezhebi bağlamında İslam hukukunda külli kaideler*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.
- Kudûrî, Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed. *Mevsûatü'l-kavâidi'l-fikhiyyeti'l-mukarene (et-Tecrid)*. Kahire : Dârü's-Selam, 2004.
- Kurban, Yasin. *Kâsânî ve Bedâiü's-Senâi'sindeki Genel Hukuk Kuralları (Külli Kaideler)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tez, 2009.
- Leknevî, Ebû'l-Hasenat Muhammed Abdülhay b. Muhammed. *Umdetü'r-ri'âye ala şerhi'l-vikâye*. Beyrut : Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- Mercânî, Şehabeddin b. Bahaidin b. Sübhani Kazani. *Nâzüretü'l-hak fi farziyyeti'l-işa ve in lem yeğibi's-şafak*. İstanbul-Amman: Darü'l-Hikme-Darü'l-Feth, 2012.
- Mevsilî, Ebû'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmûd b. Mevdud. *el-İhtiyâr li-ta'lili'l-muhtâr*. thk. Mahmûd Ebu Dakika. Daru'l-Fikri'l-Arabî, ts.
- Meydânî, Abdülganî b. Talib b. Hammade ed-Dimaşkı el-Hanefî. *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- Nesefî, Ebu Hafis Necmeddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed. *el-Manzûme fi'l-hilâfiyyât*. İstanbul : Mektebetü'l-İrşad, 2010.
- Öğüt, Salim. "Ebu Yusuf ve Hanefîliği". *İslâmî Araştırmalar (Dergi)* XV/1-2 [Ebû Hanîfe Özel Sayısı] (2002), 291-301-301.
- Saymerî, Ebû Abdullah Hüseyin b. Ali b. Muhammed. *Ahbâru Ebî Hanîfe ve ashâbih*. Beyrut : Alemü'l-kütüb, 1405.
- Semerkandî, Ebû Bekr Alaeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed. *Tuhfetü'l-fukahâ*. Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.
- Semerkandî, Ebû'l-Leys İmamülhüda Nasr b. Muhammed b. Ahmed. *Uyûnü'l-mesâil fi fûru'i'l-Hanefiyye*. Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *el-Mebsût*. Beyrut: Daru'l-Marife, 1989.
- Sıbtu İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Muzaffer Şemseddin Yusuf b. Kızıoğlu. *İsârü'l-insâf fi âsari'l-hilâf*. Kahire : Dârü's-Selam, 1987.
- Şahin, Ünal. "Tahkîku 'Nukûdü's-Surer Şerhu Ukûdi'd-Dürer fi mâ Yüftâ Bihî min Akvâli'l-İmam Züfer' li-Abdülganî b. İsmail en-Nablusî". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 37 (2017).
- Şahin, Ünal. "Tahkîku 'Sülûku Üli'n-Nazar li-Halli Ukûdi'd-Dürer Nazmu mâ Yüftâ bih min Akvâli'l-İmâm Züfer' li-İsmail Ebi's-Şâmât (Ba'de 1259 H. / 1843 M.)". *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi* II/3 (2019).
- Şeyhizâde, Damad Abdurrahman Gelibolulu. *Mecma'ü'l-enhur fi şerhi Mülteka'l-ebhur*. Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.

- Şürünbülâlî, Ebü'l-İhlas Hasan b. Ammar eş-. *Merâki'l-felâh bi-İmdâdi'l-fettâh şerhu Nûri'l-izâh*. Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424.
- Şürünbülâlî, Hasan b. Ammar Ali eş-. *Merâki'l-felâh şerhu metni nûri'l-izâh*. Beyrut: Mektebü'l-Asriyye, 2007.
- Teftazânî, Sa'eddin Mesud b. Ömer b. Abdullah. *Şerhü't-Telvîh ale't-Tavzîh*. Beyrut : Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1957.
- Tehânevî, Muhammed b. A'la b. Ali el-Fârûkî el-Hanefî. *Mevsuatu Keşşâfu istulahâti'l-fünûn ve'l-ulûm*. Beyrut: Mektebetu Lübnan, 1996.
- Uğur, Seyit Mehmet. "Cessâs'ın Şerhu Muhtasari't-Tahâvî İsimli Eserindeki Asıl Terimin Mâhiyeti ve Asılların İşlevleri Üzerine Bir İnceleme = A Study on the Nature of the Terms Asl and Functions of Usul in al-Jassas's Sharhu Muhtasar al-Tahavi". *Hittit Üniversitesi (Gazi Üniversitesi) Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi XX/2* (2021), 775-804.
- Zerkâ, Ahmed. *Şerhü'l-kavâ'idi'l-fikhiyye*. Beyrut : Dârü'l-kalem, 1989.
- Zeydan, Abdülkerim. *el-Vecîz fî şerhi'l-kavâ'idi'l-fikhiyye fî ş-şerîati'l-İslâmiyye*. Beyrut : Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Zeylaî, Fahreddin Osman b. Ali b. Mihcen. *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik*. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1314.

EXTENDED ABSTRACT

Imam Zufar is among the founding imams of the Hanafî school. He substituted the Abu Hanifah's mission after his death and continued it. It is understood from the related narrations that especially Imam Zufar (d. 158/775) and Abu Yusuf (d. 182/798) came into prominence. It is accepted that the founding imams are at the level of absolute ijtihad. Although some scholars see Imam Zufar and Imamayn in the second category, some scholars such as Dihlavî (d. 1176/1762), Mercanî (1818-1889), and Kevsarî (1879-1952) stated that they were also absolute mujtahids (mujtahid muṭlaq). Their absolute ijtihad level requires the existence of their own methodologies. As a matter of fact, there are many examples in both the method and furû works that show this. Kevsari pointed out this in Lemehâtu'n-nazar and states that Imam Züfer has his own views on the method and furû. Probably his prologue to his work by saying that he was an "absolute mujtahid" is based on the aforementioned discussions. The fact that Debûsî (d. 430/1039) included the principles of Imam Zufar in *Ta'sisu'n-Nazar* is among the important pieces of evidence showing that he is at the level of absolute ijtihad. It is important at this point that Debûsî includes Imam Zufar and Imamayn, especially in the Hanafî school. Because this situation put forward the different positions of the three imams. In addition, Abu Hanifa himself pointed out the different position of Imam Zufar and Abu Yusuf among his thirty-six companions. Debûsî determines eight principles for Imam Zufar in *Te'sisu'n-Nazar* and gave examples of secondary (fer') under the relevant principles. In this article, the Imam Zufar's principles which are determined behalf of him and are related the many examples are discussed. It is concluded that there are conflicts around the determined principles. It is even possible to say that these principles has played a role in Imam Zufar's identity of analogy (qiyas).

Because other imams veered away from the qiyas (general rule that have been determined) fort he reasons such as istihsan etc. But Imam Zufar did not veer away from that rule and this created a dispute. These disputes appeared on almost every theme, not on certain issues. Therefore, determining and understanding the principles of Imam Zufar will contribute to the understanding his fiqh methodology. In this study, we tried to determine some principles that were not mentioned in Imam Zufar's *Te'sisu'n-Nazar* and we showed some secondary contraversies. The determination of Imam Zufar's principles has a great importance for understanding her methodology. Because the Hanafî scholars often emphasize Imam Zufar's principles when explaining his thoughts. This situation requiers to determine the relevant principles. The principles showed above reflect the effort to achieve this goal. Within the framework of the principles that has been determined, it is possible to cite many examples under almost every title of fiqh. The terms given in Arabic in the article were used by Hanafî scholars. These terms are also presented as the justification for Imam Zufar's opinion. The terms have been given by paying attention in line with the requirements those should be in the principles. Among these features, the followings come into prominence; The rule have to has a concise structure, many secondary issues should be included under that rule and it has to be determined by using istiqra. The principles we determined and the examples mentioned below are different from what Debûsî narrated. These principles were also pointed out by the fuqaha in the classical period. In the works of the Hanafî scholars, some expressions such as "according to the principles of Zufar" and "according to the principles of Zufar" were determined by the early faqihs. These principals were considered the cause of the conflict among the imams of founding period as pointed out by the Hanafi scholars. The Khilaf literature in this area is also is a study that aimed to Show the conflicts amongst the imams. The principals that has been expressed are very important in terms of showing that Imam Zufar has a unique method and is at the level of absolute ijtihad. Debûsî also gave examples of the principals those are characteristic of Imam Zufar.

This issue is not limited to Debûsî, but also seen in the works of later scholars. For example, Necmeddin an-Nesefî (d. 537/1142) made a separate title for Imam Zufar in his famous work of Khilaf *al-Manzûme fi'l-Hilâfiyyât* and includes the views those are differenet and unique from the views of other imams. Debûsî mentions eight different principles about Imam Zufar in *Te'sisu'n-Nazar*. In this article, eleven more principles has been identified and the total number reached nineteen. However, it is not possible to say that these are all the principles of Imam Zufar, who is considered as an absolute mujtahid. These principles can be increased by scanning the entire literature about fiqh. This study can be considered as an introduction to

the identification of Imam Zufar's principles. It should be noted that the subject is wide enough to deserve an independent study. Our study is mostly based on *al-Mabsût* of Serahsî (d. 483/1090 [?]) and *Bedâi'* of Kâsânî (d. 587/1191). It should be especially noted that both of these works provided rich data about Imam Zufar's fiqh. In addition, the inferences, objections and defenses that have been made on behalf of him can be seen abundantly in these two works. It has been tried to show the extensions of the the relevant principal by giving examples about the principal from different chapters. This situation also shows us the consistency of the rules that have been identified as principal. Because the most important feature which is sought in the principles is the condition about the different examples from the fiqh should be included under that principal. In this respect, it is concluded that the principles those have been determined meet this condition. Considering the volume of the article, at least two examples were mentioned under the relevant principles, and the remaining ones were pointed out in the footnote.